

Dr Krzysztof Paweł Woźniak

Autoreferat

Jestem absolwentem studiów historycznych (1977) i etnograficznych (absolutorium, 1980) w Uniwersytecie Łódzkim. W latach 1976-1982 byłem asystentem w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Od 1982 r. związany jestem z Instytutem Historii UŁ, w którym w ślad za zmianami organizacyjnymi pracowałem kolejno: w Katedrze Historii Polski Nowożytnej, po 1989 r. w Katedrze Historii Społeczno-Gospodarczej, obecnie jako starszy wykładowca w Katedrze Historii Polski XIX w. Doktoryzowałem się w 1990 r. na podstawie rozprawy *Problemy łódzkiego okręgu przemysłowego w opinii historiografii niemieckiej*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Józefa Śmiałowskiego. Jej recenzentami byli prof. prof.: Andrzej Feliks Grabski i Antoni Czubiński. Głównym obszarem moich zainteresowań badawczych jest udział ludności niemieckiej w życiu społecznym i gospodarczym Królestwa Polskiego w XIX i XX w. Zajmuję się też procesami modernizacyjnymi w Królestwie Polskim w XIX w., dziejami społeczności protestanckiej i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce środkowej, historią wielokulturowej Łodzi. Za cechę charakterystyczną mojej aktywności zawodowej uznałbym spójność prowadzonych przez siebie badań naukowych z procesem dydaktycznym i popularyzacją wiedzy. Na wszystkich trzech płaszczyznach aktywność ta ma zakres zarówno krajowy, jak i międzynarodowy (Niemcy).

Za swoje największe osiągnięcie naukowe uznaję monografię *Niemieckie osadnictwo wiejskie między Prosną a Pilicą i Wisłą od lat 70. XVIII w. do 1866 r. Proces i jego interpretacje*, Łódź 2013, ss. 388; Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Książka przynosi rozległą terytorialnie panoramę napływu niemieckich chłopów (*kolonistów*), wskazując na gospodarcze uwarunkowania tego procesu. Zawiera źródłowe uzasadnienia dla jego rozpatrywania w kategoriach modelu *Push and Pull*. Za szczególnie cenne uważam te fragmenty, które ilustrują różne aspekty życia toczącego się w obrębie wsi zamieszkałych przez osadników. Niedostatek wiedzy na ten temat wielokrotnie sygnalizowano w dyskusjach toczonych w gronie badaczy polskich (Tadeusz Stegner, Przemysław Hauser) i niemieckich (Rex Rexheuser, Hans-Jürgen Bömelburg, Jürgen Hensel). Niewątpliwym walorem publikacji jest jej wzbogacenie nieznanym dotychczas materiałem kartograficznym. Istotną część moich rozważań stanowi omówienie sposobów interpretowania niemieckiego osadnictwa przez dziejopisów niemieckich i polskich, ze wskazaniem przesłanek do formułowanych przez nich ocen. Monografia może być traktowana jako dopełnienie terytorialne i chronologiczne książki Wiesława Śladkowskiego, *Kolonizacja niemiecka w południowo-wschodniej części Królestwa Polskiego w latach 1815-1915* (Lublin 1969). Treść monografii może stanowić inspirację do podejmowania studiów przypadków (*Fallstudien*), pomocnych w dokumentowaniu historii

„małych ojczyzn”, dziedzictwa kulturowego, w prowadzeniu wieloaspektowych badań regionalnych.

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

W kręgu problematyki związanej z obecnością niemieckich chłopów w Polsce środkowej pozostawały też wcześniejsze publikacje, zamieszczone w „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” (poz. 40, 41 w wykazie publikacji) oraz pracach zbiorowych, polskich i niemieckich (poz. 18, 19, 23, 28). Dwie pierwsze z wymienionych rozpraw ukazały się także w wersji niemieckojęzycznej w tomie: *Deutsche Siedler im Königreich Polen 1815-1915*, hrsg. von Severin Gawlitta, Herne 2011.

Rozszerzenie pola badawczego i poszerzenie granic chronologicznych dociekań nad dziejami społeczności niemieckiej w Polsce środkowej zapowiedział artykuł *Forschungsstand und Forschungsdesiderata zur Geschichte der Deutschen in Zentralpolen* opublikowany w 2000 r. w „Nordostarchiv. Zeitschrift für Regionalgeschichte“ (poz. 36). W tym samym nurcie badań sytuują się *Uwagi nad relacjami między społecznością polską a mniejszością niemiecką w Łodzi w latach 1918-1945* (poz. 45), *Dorobek Ottona Heike z perspektywy nauki polskiej* (poz. 27), *Niemcy w Królestwie Polskim wobec odrodzenia państwa polskiego w 1918 r.* (poz. 48). Należy też do niego opracowanie wspomnień Benno Krolla i Anity Fritsche, *Tak było. Wspomnienia łódzkiego Volksdeutscha*, Łódź 2010 (poz. 7), które poprzedziłem wstępem *Piętno niezawinione*.

Ważne miejsce w moim dorobku zajmują prace poświęcone dziejom społeczności protestanckiej i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce środkowej. Ten nurt badań zapoczątkował udokumentowany źródłowo szkic stanowiący portret zbiorowy środowiska protestanckiego w Pabianicach (do 1914 r.) – (poz. 42). Współredagowany z ks. prof. Bogusławem Milerskim tom *Przeszłość – przyszłości. Z dziejów luteranizmu w Łodzi i regionie* (Łódź 1998), nie stroniący od podejmowania zagadnień kontrowersyjnych (rozprawa prof. Andreasa Kosserta), pozostaje do dziś najobszerniejszym opracowaniem tej problematyki. Moim autorskim wkładem do tej pracy zbiorowej było studium *Miastotwórcza rola ewangelików łódzkich w XIX w.* (poz. 16). Jego dopełnieniem stał się opublikowany rok później artykuł *Kulturotwórcza rola łódzkich ewangelików*, zamieszczony w tomie: *Rola nauczycieli łódzkich w tworzeniu dziedzictwa kulturalnego Łodzi* (poz. 21). Wydana w 2002 r. wspólnie z prof. Bronisławą Kopczyńską-Jaworską książka pt.: *Łódzcy luteranie. Społeczność i jej organizacja*, będąca pokłosiem zrealizowanego przez nas grantu Komitetu Badań Naukowych (nr 1 HO1G 005 15) przyniosła pogłębione spojrzenia historyka i etnografa na niebadane dotychczas aspekty funkcjonowania środowiska wiernych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w wielonarodowym i wielowyznaniowym mieście (poz. 2). Mój autorski wkład obejmował zestawienie i redakcję „Słownika biograficznego duchownych, działaczy i znanych postaci środowiska łódzkich ewangelików augsburskich” (współautorstwo) oraz oparty na szerokiej bazie źródłowej rozdział dotyczący roli i miejsca parafii ewangelickiej w środowisku wielkomiejskim. W kręgu problematyki konfesyjnej mieści się też rozprawa *Ein feste Burg ist unser Gott. O religijności rodziny Scheiblerów i Herbstów* (2011) - (poz. 32).

To studium przypadku jest pierwszą w polskim piśmiennictwie próbą udokumentowania związku między praktyką życia religijnego a etosem pracy w rodzinie potentatów przemysłowych.

Problemy uprzemysłowienia Królestwa Polskiego, zwłaszcza w kontekście zmian modernizacyjnych związanych z procesem industrializacji i udziału w niej niemieckich rzemieślników i przedsiębiorców stanowią kolejną część mojego dorobku, będąc kontynuacją zainteresowań wykryształizowanych w latach poprzedzających doktorat. Do najważniejszych publikacji z tego zakresu zaliczyłbym rozprawy: *Spory o genezę Łodzi przemysłowej pracach historycznych autorów, polskich, niemieckich i żydowskich* (poz. 15), *Europejskie podróże polskich industrialistów. O znaczeniu „efektu demonstracji” dla uprzemysłowienia Królestwa Polskiego* (poz. 24), *Wirtschaftsbeziehungen in der Textilindustrie zwischen der Lodzer Industrieregion zu Sachsen und zu Rheinland im. 19. und 20. Jahrhundert* (poz. 10), *Fryderyk Wilhelm Zachert – przemysłowiec zgierski i supraski. Szkic do portretu* (poz. 46) – oparta w dużej mierze na materiałach z prywatnego archiwum Zachertów, *Die Entwicklung der Lodzer Textilindustrie und ihre Verbindungen zu Rußland* (poz. 31), *Burżuazja łódzka, polska, europejska w XIX w. Podobieństwa i różnice* (poz. 33). Na obrzeżu tej problematyki zrealizowałem badania dotyczące środowiska łódzkich majstrów-włókienników, prezentując w nich możliwości jakie daje połączenie warsztatów historyka i etnografa. Zaowocowały one studium *Między robotnikiem a fabrykantem. Społeczność łódzkich majstrów włókienniczych (od lat 80. XIX w. do 1939 r.)*, opublikowanym w „*Studia Polonica Historiae Urbanae*” (poz. 17). Temu jedynemu w polskim piśmiennictwie opracowaniu poświęconemu grupie społeczno-zawodowej, która zrodzona w fazie powstawania formacji kapitalistycznej zanikła wraz z upadkiem wielkofabrycznego przemysłu włókienniczego, towarzyszyły publikacje drobniejsze, także niemieckojęzyczne (poz. 43, 44, 77).

Źródłowy charakter mają fragmenty (rozdziały) mojego autorstwa w monografiach Brzezin i Łęczycy (poz. 14, 25), oparte na w większości nie eksplorowanych wcześniej materiałach. Odmienny, syntetyczny charakter mają natomiast opracowane przeze mnie hasła z zakresu włókiennictwa i przemysłu włókienniczego w *Encyklopedii Powszechnej PWN* (poz. 3).

Szczególną pozycję w moim dorobku zajmują dwie publikacje – wydawnictwa źródłowe. Pierwsze, opracowane wspólnie z prof. Kazimierzem Badziakiem, to edycja oparta na unikatowym, rękopiśmiennym odpisie materiałów bezpowrotnie straconych w 1944 r.: *Raporty prezesów Komisji Województwa Kaliskiego z lat 1823-1830* (poz. 5). Ich tekst i towarzyszące im wielkoformatowe tabele stanowią znakomitą ilustrację postępu i uwarunkowań pierwszych lat rozwoju przemysłu w Królestwie Polskim. Druga publikacja, to dwujęzyczna, polsko-niemiecka edycja wspomnień żony łódzkiego przemysłowca, Heleny Anny Geyer z lat 1855-1914 (poz. 6). Jest to jedyny znany przekaz autobiograficzny, pochodzący ze środowiska burżuazji łódzkiej. Przetłumaczony przeze mnie z j. niemieckiego i opracowany tekst, skomentowany został także przez niemieckiego językoznawcę prof. Jörga Riecke, zaproszonego do współpracy przy tej edycji.

Na pograniczu dorobku *stricte* naukowego i popularyzacji wiedzy sytuowałbym swoje prace translatorskie nad niemieckojęzycznymi tekstami publikowanymi w polskich pracach

zbiorowych, w których miałem swój udział redakcyjny lub autorski (prace T. Fuchsa, F. Guesneta, A. Kosserta, J. Riecke).

Współpraca międzynarodowa, udział w konferencjach, stypendia

W latach 1994-1996 współpracowałem z naukowcami z Universität Gesamthochschule Kassel (prof. Detlef Ipsen [zm. 2011], dr Thomas Fuchs [od 1999 poza środowiskiem akademickim]) w ramach przygotowywanego projektu badawczego *Lodz. Eine Stadt – drei Kulturen. Interkulturelle Konflikte und Kooperationen am Beispiel der jüdischen, deutschen und polnischen Bevölkerung in der Industriestadt Lodz (Polen) 1820-1939*. Wycofanie się sponsora projektu nie pozwoliło go zrealizować. Pozostały drobne, zapowiadające go publikacje (poz. 68, 75, 172) oraz opublikowany we współautorstwie z T. Fuchsem artykuł w renomowanym „1999. Zeitschrift für Sozialgeschichte des 19. und 20. Jahrhunderts” (poz. 35). Bliskie kontakty łączyły mnie także z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie, niemal od chwili jego powstania. W 1995 r. byłem sekretarzem (współ z dr. Jürgenem Henslem) pierwszej zorganizowanej przez NIH poza jego siedzibą międzynarodowej konferencji naukowej „Polacy – Niemcy – Żydzi w Łodzi w XIX i XX w. (do 1939 r.)”, (Łódź 1997). Rok później byłem autorem dwóch referatów podczas konferencji poświęconej niemieckim osadnikom w Królestwie Polskim 1815-1915, przygotowanej przez NIH i ówczesną Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Kielcach. W 1997 r. uczestniczyłem w polsko-niemieckiej konferencji „Procesy asymilacji i akulturacji w stosunkach polsko-niemieckich w XIX i XX w.”, zorganizowanej przez NIH w Rydzynie. Z kolei w 1998 r. podczas kolokwium w NIH miałem możliwość zaprezentowania i przedyskutowania założeń i wstępnych wyników swoich badań nad niemieckimi osadnikami wiejskimi w Królestwie Polskim. W latach 90. XX w. rozpoczęły się także moje kontakty z Martin-Opitz Bibliothek w Herne. Zaowocowały one m. in. przygotowaniem w 2002 r. polsko-niemieckiej konferencji naukowej poświęconej dorobkowi Ottona Heike. Byłem jej współorganizatorem (z dr. Wolfgangiem Kesslerem) oraz jednym z referentów. Kilkakrotnie brałem udział w dorocznych konferencjach „Kommission für die Geschichte der Deutschen in Polen e.V.”. W 1999 r. w Moguncji wygłosiłem referat *Forschungsstand und Forschungsdesiderata zur Geschichte der Deutschen in Zentralpolen*.

Spośród licznych konferencji krajowych, w których brałem udział jako referent, wymienię tylko kilka ostatnich: „Polska historiografia wobec niemieckiej nauki historycznej w XIX i XX w.” (Łódź, 2010); „Za miedzę, za morze, w zaświaty... Kulturowe wymiary podróżowania” (Toruń, 2010); „Życie w satelicie. Tożsamość na obrzeżach aglomeracji łódzkiej” (Łódź 2012), „Życie prywatne Polaków w XIX w.” (Olsztyn, 2012); „Kultura uzdrowskowa w Europie” (Zachełmie, 2013); „Kultura pieśni w Europie Środkowej i Wschodniej” (Kraków, 2013); „Wielokulturowość – tolerancja – edukacja. Nowe wyzwania dla antropologii kulturowej i etnologii w Polsce” (Zielona Góra, 2013); „Rola Żydów w rozwoju gospodarczym ziem polskich” (Łódź 2013).

Po 1990 r. byłem stypendystą Goethe-Institut Berlin (1997), Herder Institut Marburg (2000), Universität Konstanz (2001).

Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Po uzyskaniu stopnia doktora prowadziłem odpowiadające moim kompetencjom zajęcia na kierunkach studiów: historia, bibliotekoznawstwo, etnologia, europeistyka, filologia germańska, filologia polska, okcydentalistyka, regionalistyka kulturowa. Obejmowały one wszystkie formy dydaktyczne: ćwiczenia, konwersatoria, skrytorium, translatorium z języka niemieckiego, wykłady kursowe i monograficzne. W prowadzonym przeze mnie w latach 1995-2011 seminarium magisterskim wypromowałem 36 magistrów historii. Praca magisterska Piotra Oleńczaka, opublikowana jako książka pt.: *Napoleońskie dziedzictwo na Mazowszu. Twierdza Modlin w latach 1806-1830* otrzymała nagrodę główną w IV edycji konkursu Mazowiecka Akademia Książki (Warszawa, 2007). Z potrzeb i doświadczeń dydaktycznych wyrosła książka *O pisaniu pracy magisterskiej na studiach humanistycznych. Przewodnik praktyczny* (PWN, 1998; wyd. 2 poprawione i uzupełnione, 1999). Nowocześnie ujęte i wykraczające poza wskazówki właściwe dla jednej dyscypliny opracowanie, rozeszło się w łącznym nakładzie 2 tys. egzemplarzy, potwierdzając tym swoją przydatność.

Szczególny charakter miało prowadzone w latach 2000-2002 wspólnie z germanistką dr Krystyną Radziszewską seminarium „Auf deutschen Spuren in Lodz”, którego uczestnikami byli studenci kilku kierunków (filologia germańska, historia, historia sztuki, etnologia, kulturoznawstwo). Efektem wspólnej pracy było wydanie czterech dwujęzycznych (polsko-niemieckich) książek, uznanych przez finansującą ich wydanie Fundację Boscha za istotny wkład we wzajemne poznawanie się i budowę partnerstwa między przedstawicielami różnych pokoleń Niemców i Polaków. Poza merytorycznym współautorstwem tego dydaktycznego projektu, udział mój udokumentowany jest wstępem do książki *Gdzie są Niemcy z tamtych lat* (poz. 175) oraz współautorstwem i współredakcją tomu *Pod jednym dachem. Niemcy oraz ich polscy i żydowscy sąsiedzi w Łodzi w XIX i XX w.* (poz. 22). Jego wydanie dało asumpt do zorganizowania, jako projektu realizowanego przez studentów, wystawy pod takim samym tytułem, prezentowanej w 2001 r. w Stuttgarcie (miasto partnerskie Łodzi) i na Uniwersytecie w Giessen, uczelni partnerskiej UŁ. Innym wspólnym polsko-niemieckim przedsięwzięciem dydaktycznym były zrealizowane w latach 2001-2002 we współpracy z Uniwersytetem w Bonn (prof. Albert Kotowski), polsko-niemieckie seminaria studenckie, których byłem współorganizatorem.

W latach 1997-2004 pełniłem funkcję opiekuna Studenckiego Koła Naukowego Historyków. Powołany wówczas do życia „Studencki Biuletyn Historyczny”, był jedynym periodykiem studenckim w UŁ. W latach 1999-2003 ukazało się 5 jego numerów (roczników), pod moją redakcją naukową (formalnie potwierdzoną w nr, 3, 4, 5). Brak środków finansowych nie pozwolił na dalsze wydawanie biuletynu.

Popularyzacja nauki

Realizowana przeze mnie popularyzacja nauki obejmuje kilka form. Najczęściej wypowiadam się jako publicysta. Ten dorobek obejmuje po 1990 r. kilkadziesiąt tekstów, zamieszczanych

w periodykach lokalnych: „Kronika miasta Łodzi”, „Ziemia Łódzka”, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, „Zgierskie Zeszyty Historyczne”, „Supraski Zeszyt Historyczny”, „Tygiel Kultury” (w którym jestem członkiem zespołu redakcyjnego); w środowisku polonijnym („Kurier Berliński”), periodykach niemieckich („Jahrbuch Weichsel-Warthe”, „Deutschland & Europa”). Mam też w dorobku rozdziały (fragmenty) w zbiorowych opracowaniach popularno-naukowych (poz. 49-54) oraz opracowania popularnonaukowych wydań dawnej publicystyki obcej, poświęconej Łodzi (poz. 177, 178). Wielokrotnie zapraszany byłem jako ekspert do programów w Polskim Radio Łódź i Studenckim Radio Politechniki Łódzkiej „Żak”. Jestem też autorem scenariusza filmu oświatowego *Wielkie żarcie. Wiek XIX* (reż. J. Sobociński, 1998).

Członkostwo w organizacjach i towarzystwach naukowych

Jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Kommission für die Geschichte der Deutschen in Polen e.V., członkiem - współzałożycielem Polskiego Towarzystwa Etnologii Miasta.

Nagrody i wyróżnienia

Za osiągnięcia naukowe i dydaktyczne wyróżniamy byłem nagrodami JM Rektora UŁ (1989, 1991, 1998, 2003). W 2001 r. uhonorowano mnie nadawaną przez Radę Miejską Łodzi odznaką *Za zasługi dla miasta Łodzi* „za upowszechnianie wiedzy o przeszłości miasta w Polsce i za granicą”.

Krzysztof Wólciał